

SZIENTESI GYÖRGY*

Atomfegyver-rendszerek Magyarországon

A hazai haditechnika-történet érdeklődésre számot tartó, ám korántsem kellően feltárt és ismert területe, az 1963–1990 között, vagyis közel három évtizedig Magyarországon, részint a Magyar Néphadsereg, részint pedig az ideiglenesen itt állomásozó Szovjet Hadsereg által szolgálatban tartott atomfegyver-rendszerek kérdése.

Csakis a valódi tények – a Magyarországon állomásoztatott atomtöltetek és hordozó/célba juttató eszközeik mennyiségi, valamint minőségi jellemzőinek – ismeretében lehet objektív képet alkotni arról, hogy a hidegháború e meghatározó időszakában mely országok számára, mekkora fenyegetést jelentettek a magyarországi atomfegyver-rendszerek, továbbá arról is, hogy a magyar haditechnika-történetben milyen szerepet töltöttek be e fegyverrendszereknek a Magyar Néphadsereg szakalakulataiban szolgálatban tartott alkotó elemei, technikai eszközei.

I. A MAGYARORSZÁGRA TELEPÍTÉS OKAIRÓL

Az 1950-es évtized második felét, továbbá az 1960-as évtized első felét egyfelől a hadseregek összes haderőneme szinte mindegyik harcoló fegyvernemének „elrakétásodása”, másfelől pedig az atomfegyverek széles körű elterjedése jellemezte.

Az előbbi azt jelentette, hogy a rakétatechnika területén, mindenek előtt a hajtóműépítésben, valamint a rakéták célrairányításában elért jelentős eredmények nyomán mind a légierő, mind a szárazföldi csapatok, mind pedig a haditengerészet fegyver-arszénáljában egyre növekedett a rakétafegyverek választéka és állománya, aminek következtében számottevő mértékben fokozódtak a harci lehetőségek, képességek.

Így a szárazföldi csapatoknál, a rakéták rendszeresítése révén például számottevően megnövekedett a légvédelem találati pontossága, hatómagassága, illetve a tábori tűzéréség lőtávolsága. Az atomrobbanó szerkezetek (eredeti nevükön: atombombák) méreteinek, szerkezeti tömegének csökkenése, megbízhatóságuk megnövekedése ugyanakkor lehetőséget adott arra, hogy a rakétafegyverek jelentős hányadát – a hagyományos robbanótöltet helyett – egy-, vagy kétfázisú atomtöltettel lássák el, aminek eredményeként szinte korlátlanul növelhető volt a fegyver pusztítóhatása.

Az 1950-es évek közepétől az Egyesült Államok szárazföldi haderejének tábori tűzéréségében

* Haditechnika-történeti Társaság, Budapest.

többféle – 100 km alatti és azt meghaladó – hatótávolságú, atomtöltetű ballisztikus rakétát állítottak szolgálatba. A két akkori katonai szuperhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió között zajló fegyverkezési verseny íratlan szabályainak értelmében – 2-3 év késéssel – az 1950-es évek második felében, illetve végén rendszeresítették a hasonló képességű, ugyancsak atomtöltetű szovjet tűzérési ballisztikus rakétákat is.

E rakéták bázisán az Egyesült Államok néhány európai NATO szövetségese területén – az Egyesült Királyságban, a Német Szövetségi Köztársaságban, Olaszországban és Törökországban – állomásozó csapatainak állományában tűzérési rakétás alakulatokat hozott létre, s ezenkívül e rakétákkal célba juttatható atomtölteteket ezen országok területén lévő raktárakban tárolta. Mindemellett több európai NATO szövetségeseinek hadseregét ellátta effajta tűzérési rakétafegyverrendszerekkel (az atomtöltetek átadása nélkül).

A fegyverkezési verseny már említett „szabályainak” megfelelően a szovjet politikai és katonai vezetés válaszlépként elhatározta, hogy egyfelől a határain kívül állomásozó szárazföldi alakulatait tűzérési rakétás egységekkel egészíti ki, másfelől pedig mindegyik Varsói Szerződés-beli szövetségese kötelezi tűzérési rakéta-egységek felállítására, s e fegyverrendszerek összes, szovjet gyártmányú technikai eszközeinek megvásárlására (az atomtöltetek kivételével).

E döntés értelmében kerültek Magyarországra az 1960-as évek elején az itt állomásozó szovjet déli hadseregcsoport állományába hadműveleti-harcászati, valamint harcászati tűzérési rakéta-egységek, továbbá rakétatechnikai ellátó egységek is.

A Magyar Néphadsereg 1963-ban létrehozott egy hadműveleti-harcászati rakétadandárt, négy harcászati rakétaosztályt, s e rakétaegységek ellátására szolgáló, úgynevezett mozgó rakétatechnikai bázist. Ezek a magyar rakétaegységek 1964-ben váltak hadrafoghatóvá. Ebben az esztendőben mind a hadműveleti rakétadandár (a Szovjetunióban), mind pedig a harcászati rakétaosztályok (Magyarországon) sikeres éleslövészetet hajtottak végre.

TÜZÉRSÉGI RAKÉTAFEGYVER-RENDSZEREK

Az 1960-as évek első felében, a Varsói Szerződés összes tagországában, így Magyarországon is kétféle, egy rövidebb hatótávolságú – úgynevezett harcászati –, és egy nagyobb hatótávolságú, úgynevezett hadműveleti-harcászati tűzérési rakétát, pontosabban rakétafegyver-rendszert állítottak szolgálatba. Mindkét, a szakirodalomban első generációsnak nevezett, rakéta jellegzetes sajátossága az volt, hogy a szovjet- és a többi VSz-ország hadseregeiben kizárólag atomtöltet – esetleg vegyi töltet – célba juttatására tervezték felhasználni. E rakétákhoz tehát az említett hadseregekben hagyományos töltet egyáltalában nem volt rendszeresítve.

A rövid hatótávolságú, Luna elnevezésű harcászati rakéta egyszerű szerkezetű, repülés közben nem irányított, szilárd hajtóanyagú konstrukció volt. Szállító-indítóberendezése a PT-76 úszóharckocsi lánctalpas járműrésze volt. A rakéta célra irányítása a vezetősín oldal- és magassági szögének kívánt helyzetbe való beállításával, a tűzérési lövegekével megegyező módon történt.

A forgásstabilizált rakéta törzsét tulajdonképpen egy megosztott, vagyis két részből álló – úgynevezett tandem elrendezésű – szilárd hajtóanyagú hajtómű alkotta. Ez előtt helyezték el a rakétatörzsnél 100 mm-rel nagyobb átmérőjű, egyenes körkúpban végződő hengeres fejrészt, mely az atomtöltetet rejtette.

A 8K11 típusjelzésű, repülés közben az aktív röppálya szakaszon irányított hadműveleti-harcászati rakéta szállító-indítóberendezése egy második világháborús, 152 mm-es rohamlöveg 50 t-nál nehezebb lánctalpas járműrésze volt. A folyékony hajtóanyagú, kiszorító táprendszerű rakéta indításhoz való előkészítése 4-5 órát vett igénybe. Ennek során a gumikerekes utánfutón vízszintes helyzetben fekvő rakéta tartályaiba betöltötték a folyékony hajtóanyag komponenseket, előkészítették a fedélzeti programirányító rendszert, majd összeszerelték a rakétát, az atomtöltetet rejtő fejrésszel.

Az előkészítést követően a rakétát átrakták a lánctalpas indítóberendezés szállító-emelő kerekeire. Az előre meghatározott indítási pontba érve, a rakétát függőlegesbe fordítva ráállították az

indítóberendezés hátsó részén elhelyezett, a talajra támasztott indítóasztalra. Ezt követően a függőlegesen álló rakétát a tervezett célpontnak megfelelő síkba forgatták, majd a fedélzeti irányítórendszerbe betáplálták a tervezett hatótávolságnak megfelelően kiszámított repülési programot. Csak e műveletek elvégzését követően lehetett a rakétát elindítani.

A korai rakétaszerkezetek tökéletlensége és a nehézkesen mozgó lánc talpas indítóberendezések miatt pontatlan, valamint nehezen bevethető fegyverrendszereket az 1970-es évek elején váltották fel az úgynevezett második generációs konstrukciók.

A Luna-M harcászati rakétát elődjétől a jóval nagyobb hatótávolság és az igen mozgékony, többtengelyes, gumikerekes, ZIL-135 típusú indítóberendezés különböztette meg.

Az újabb hadműveleti-harcászati rakéta, a 8K14 elődjéhez hasonlóan folyékony hajtóanyagú, programirányítású konstrukció volt, de szivattyús táprendszerű, és minden fedélzeti rendszerét tekintve sokkal korszerűbb szerkezetű. Ennek következtében az indításhoz való felkészítésének időtartama számottevően csökkent. A MAZ 543P gumikerekes szállító-felállító-indítóberendezése révén harci alkalmazhatóságának lehetőségei az elődtípusét számottevően meghaladták.

A harmadik generációs tűzérési rakéták rendszerbeállítását – az eredeti tervek szerint – az 1980-as évek végén kellett volna megkezdeni. Erre azonban a rendszerváltás, a Varsói Szerződés megszűnése miatt már nem került sor. 1989-ben a Magyar Néphadsereg összes tűzérési rakéta alakulatát egy vegyes dandárba vonták össze, majd 1991 januárjában ezt az alakulatot – jogutód nélkül – megszüntették. A meglévő rakétákat, az indításhoz való felkészítésükre, valamint az indításukra szolgáló berendezéseket, eszközöket visszafordíthatatlanul hadihasználatlanul tették.

ATOMTÖLTETEK, ATOMTÖLTET RAKTÁRAK

1991 nyarán a Szovjetunió hivatalosan is beismerte, hogy „korlátozott mennyiségben” tárolt Magyarország területén atomtölteteket, ám ezeket 1990 közepéig eltávolította. Ezeket a tűzérési rakétaegységektől elkülönített atomtöltet raktárban helyezték el, a szárazföldi hadszíntéri atomfegyverekre vonatkozó szovjet elvnek megfelelően, mely szerint békeidőben a hordozóeszközöket nem tárolják együtt az atomtöltetekkel.

A Magyar Néphadsereg és a szovjet déli hadseregcsoporthoz a tűzérési rakétáihoz az atomtölteteket Magyarország területén tárolni még így is teljesen indokolatlan volt. Ezt az állítást több tényező egyértelműen igazolja. Közülük a legfontosabb, hogy a tűzérési rakéták nem első csapásmérő atomfegyverek, alkalmazásukra csak a hadászati támadófegyverek bevetésével megkezdődött totális atomháború szárazföldi hadműveleteinek megindulása nyomán kerülhetett volna sor.

Ezenkívül az is az atomtöltetek Magyarországon tárolása ellen szólt, hogy egyetlen nem szövetséges szomszédos ország területén sem volt atomfegyver, s ezek az országok még csak nem is voltak NATO-tagok.

Az időtényező szempontjából sem volt jelentősége a magyarországi tárolásnak, hiszen a rendelkezésre álló kárpátaljai atomtöltet raktárból – az egyedül szóba jöhető helikopteres szállítással – mindössze két órával lett volna nagyobb az atomtöltetek kiszállításának időtartama.

A rendelkezésre álló információk szerint a szovjetek a magyarországi atomfegyver raktárban mintegy 100 darab körüli atomtöltetet tárolhattak.

IRODALOM

Nagy István György, Szentesi György: Rakétafegyverek, űrhajózási hordozórakéták. Típuskönyv, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1983.

Jane's Strategic Weapon System, Issue 15–21.